

Sosnowiec, 15.02.2024 r.

Dr hab. Robert Krzysztofik, prof. UŚ

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Wydział Nauk Przyrodniczych

Uniwersytet Śląski w Katowicach

41-200 Sosnowiec, ul. Będzińska 60

e-mail: robert.krzysztofik@us.edu.pl

UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI

RPL/3584/2024 P
Data: 2024-02-26

UNIWERSYTET SZCZECIŃSKI
Instytut Gospodarki Przestrzennej
i Geografii Społeczno-Ekonomicznej

26.02.2024

WPLYNEŁO

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Tomasza Bodnara zatytułowanej: „Wykorzystanie map mentalnych w badaniach przestrzeni miejskich na przykładzie wybranych małych miast nadmorskich”

Podstawy formalne

Podstawą formalną sporządzonego dokumentu jest powołanie mnie na Recenzenta niniejszej rozprawy przez Radę Naukową Dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna na Uniwersytecie Szczecińskim w Szczecinie w oparciu o art. 190 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.).

Ogólne informacje o pracy

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr. Tomasza Bodnara, zatytułowana: „*Wykorzystanie map mentalnych w badaniach przestrzeni miejskich na przykładzie wybranych małych miast nadmorskich*” liczy łącznie 420 stron. Konkretyzując, składają się na nią 2 tomy

– pierwszy zawierający zdecydowaną większość elementów rozprawy oraz drugi zatytułowany: „Załączniki”. Pierwsza część liczy 334 strony, druga zaś 86 stron. Przedłożona do recenzji rozprawa składa się z nienumerowanego Wstępu oraz kolejno 4 rozdziałów tematycznych: 1. *Badania przestrzeni miejskich – rozważania teoretyczne*, 2. *Charakterystyka miast w świetle przeprowadzonych badań*, 3. *Postrzeganie przestrzeni miejskich przez wybrane grupy mieszkańców – wyniki badań* oraz 4. *„Nibymapa” jako efekt aplikacyjny badań*. W dalszej części pracy znajdują się *Uwagi końcowe*, *Literatura*, *Spis rycin*, *Spis tabel* oraz *Streszczenie*.

Praca zawiera 71 rycin zamieszczonych w tomie głównym oraz 22 tabele. Ryciny mają różny charakter (mapy, ilustracje, rysunki, schematy). Niektóre są w formacie A3. Ponadto tabele i ryciny zamieszczone zostały w drugim tomie zatytułowanym „Załączniki”. Zamieszczone tam zostały także „Kwestionariusz z pytaniami kafeteryjnymi” oraz „Instrukcja dotycząca badań ankietowych dla nauczycieli”. Elementy graficzne, tabelaryczne i tekstowe są ponumerowane w formie ciągłej do nr 18 (brakuje spisu załączników).

Autor podczas pisania rozprawy doktorskiej wykorzystał 523 źródła. Składają się na nie przede wszystkim publikacje naukowe. Jest ich łącznie 499, w tym 92 (18 %) w języku angielskim i 5 w innych językach. Podstawą realizacji pracy było ponadto wykorzystanie 7 aktów prawnych (*Rozporządzenia Rady Ministrów*, *Ustawy*) oraz 17 źródeł internetowych z podaną datą dostępności.

Ocena osiągnięcia naukowego

Mgr Tomasz Bodnar w swojej pracy doktorskiej podjął się istotnego poznawczo, ale także aplikacyjnie zagadnienia tworzenia i wykorzystywania map mentalnych. Ten kierunek badań mieszczący się w zakresie szeroko pojętej geografii społecznej w Polsce szerzej zaczął się rozwijać dopiero od przełomu wieków. Ta problematyka obecna jest także w badaniach socjologicznych oraz psychologii środowiskowej. Mapa mentalna jest więc pojęciem ujmowanym z różnych perspektyw badawczych, a co za tym idzie posiadających też swój oryginalny warsztat metodologiczny. Zróżnicowany jest także zakres teoretyczny dotyczący tego zagadnienia w poszczególnych dyscyplinach, chociaż od ponad dwóch dekad w coraz

większym stopniu zauważalne jest holistyczne spojrzenie na istotę problemu. Fakt ten stanowi niewątpliwie istotne wyzwanie dla badacza, który w dążeniu ku względnie dobremu poznaniu zagadnienia, zmuszony jest po sięgnięciu do badań także spoza własnej dyscypliny. Tak też uczynił mgr Tomasz Bodnar, co należy uznać za ważny pozytywny argument przemawiający za zrealizowanymi badaniami. Co więcej, widać w tej kwestii dociekliwość i wnikliwość Doktoranta. Odczytanie Autora rozprawy widoczne w całej pracy oceniam bardzo pozytywnie.

Niewątpliwie cennym elementem rozprawy jest fakt ukierunkowania tematycznego i geograficznego badań. Nadbałtyckie małe miasta Polski są niezwykle istotnymi przestrzeniami poznania geograficznego w zakresie badań społecznych. Zwłaszcza w kontekście ujęcia zaproponowanego przez Doktoranta. Tu moja uwaga – można się zastanowić czy w ewentualnej monografii nie dopisać na końcu tytułu, że chodzi o małe miast Polski (w Polsce). Dla osób spoza Pomorza sformułowanie *morze* nie zawsze równoważne jest *Baltykowi*.

Wracając do podjętej kwestii badawczej, należy stwierdzić, że skrajna specjalizacja funkcjonalna wskazanej grupy miejscowości (w nawiązaniu do koncepcji bazy ekonomicznej) intuicyjnie ukierunkowuje odbiorcę takich badań, na grupę uczestników miasta, które determinują egzogeniczny rozwój miasta, a więc wypoczywających, turystów. Mgr M. Bodnar idzie w swej pracy w innym kierunku. O miasto i jego przestrzeń pyta mieszkańców każdego z analizowanych ośrodków. Jest to interesujące ujęcie, zważywszy na oczywisty fakt ogólnopolskiego, ale i globalnego pytania – dla kogo ma być miasto i w związku z tym, w którym kierunku powinno się je rozwijać? Ważne szczególnie w ośrodkach wyspecjalizowanych turystycznie, gdzie oprócz naturalnych różnicowań potrzeb mieszkańców miast, dochodzą te, związane z wysokim wskaźnikiem sezonowego napływu migracyjnego. Biorąc pod uwagę fakt, iż w wielu miejscowościach liczba przyjeżdżających w sezonie letnim wielokrotnie przewyższa liczbę stałych mieszkańców, problem ten nabiera szczególnej rangi. Pojawia się w związku z tym pytanie: czy potrzeby mieszkańców nie są marginalizowane przez władze miejskie? Te kwestie Doktorant rozstrzyga na początku, wskazując na rolę i istotność mieszkańców w budowaniu wieloaspektowej tożsamości i trwałości miasta. Różnicowania w postrzeganiu miasta widzi wśród różnych grup mieszkańców miast. To podkreśla w hipotezie głównej (H1), Doktorant formuje jeszcze dwie hipotezy pomocnicze, w których skupia się na roli morza w percepcji małego miasta nadmorskiego (H2) oraz istotności ładu przestrzennego jako determinanty społecznego wymiaru rozwoju analizowanych miejscowości (H3). Hipotezy te uważam za trafne,

szczególne z geograficznego punktu widzenia. W opisie hipotez niemniej brakuje trochę solidnego *layoutu* tekstu. Omówienie ich względnie ciągłą narracją, jest mniej korzystne, niż omówienie ich w punktach/podpunktach. Pojawiają się też w tej części pracy sformułowania zbyt ogólne, do omawianych kwestii. Nie do końca rozumiem także dania: "... istotą analizy jest nie tyle przewidywane zróżnicowanie w postrzeganiu, co skala różnic".

Sformułowany cel pracy, który ukierunkowany został na pytanie o różnice w postrzeganiu analizowanych miast przez ich mieszkańców ma uzasadnienie. Dostrzegam je w fakcie badania ogólnie małych lub bardzo małych miast oraz wspomnianym już funkcjonalizmie miasta, w którym przestrzeń ma wymiar także ekonomiczny. Istotny jest także cel aplikacyjny badania. Należy się zgodzić z Autorem rozprawy, co do wskazanych grup instytucjonalnych zainteresowanych badaniami i efektami konstrukcji map mentalnych. Chociaż korzystniej by było wskazać je w pewnej kolejności – według klucza faktycznych możliwości wykorzystania zrealizowanych przez Autora analiz. Wydziały planowania przestrzennego w moim przekonaniu nie powinny być wskazane dopiero na czwartym miejscu. W zależności od zdiagnozowanych problemów i wyzwań rozwojowych w poszczególnych miastach są to podmioty kluczowe względnie równoważne z jednostkami odpowiedzialnymi za promocję miejską.

Wykorzystane metody i narzędzia badawcze ogólnie uważam za poprawne. Niewątpliwie na uznanie zasługuje zakres realizowanych badań (8 miast w dwóch województwach), opartych na wywiadach ankietowych oraz wyraźnej aktywności interpersonalnej, a czynionych w warunkach obostrzeń pandemicznych. Mam natomiast ogólną uwagę co do ujęcia zagadnień metodologicznych. Otóż podstawowe informacje zamieszczono w różnych częściach rozprawy. Uważam, że wiele z nich, w tym dotyczących krótkiego zaanonsovania informacji o faktach jednostkowych, zbiorach danych i zasadności ich badania konkretnymi metodami badawczymi powinno być zamieszczone już we Wstępie pracy. Z wieloma informacjami czytelnik zaznajamiany jest dopiero w następnych rozdziałach. Należy też zwrócić uwagę docelowo na konsekwentne stosowanie terminologii dotyczącej metodologii (por. elementy map mentalnych na str. 10 i 56). Za niezbyt fortunate uważam również określenie „etap zasadniczy” w schemacie na ryc. 1.

Rozdział 1. w rozprawie zatytułowany został – Badania przestrzeni miejskich – rozważania teoretyczne. Takim jest w istocie, chociaż w podrozdziałach 1.3 i 1.4 uwagę zwracają również rozważania metodologiczne. Całość niewątpliwie podbudowana została próbą syntetycznego omówienia tych zagadnień geografii miast, które stanowią tło realizowanych badań. Na

uznanie zasługuje fakt bardzo dobrego odczytania Autora rozprawy. Publikacji, z którymi się zaznajomił jest dużo i w znaczącym stopniu wyczerpują spektrum poznania w zakresie rozumienia miasta w różnych jego wymiarach. Może jedynie należało omówienia te ująć jeszcze bardziej syntetycznie. Często bowiem czytelnik traci poczucie ciągłości wątku. Incydentalnie pojawiają się także krótkie wątki wtrącone (także w rozdziale 2.). Jakkolwiek są one poprawne, to jednak odrywają czytelnika od podstawowej kwestii rozważanej w danym momencie pracy.

Rozdział 2. poświęcony został badaniom przeglądowym dotyczącym zbioru analizowanych miast. Omówiono tło społeczno-ekonomiczne, jak i przyrodnicze. Ważnym aspektem było także wskazanie różnicowań wewnątrzmijskich w zakresie specyfiki zagospodarowania przestrzennego. Rozdział ten jest napisany ogólnie poprawnie, zgodnie z kanonem przyjętym w geografii, a dotyczącym prezentacji tła regionalnego, jak i specyfiki poszczególnych struktur. Mam tu jednak kilka uwag:

- podrozdział 2.3 korzystniej było zatytułować – charakterystyka demograficzno-społeczna,
- na ryc. 3 brakuje Wejherowa;
- ryc. 5 trochę słabo oddaje „fizycznogeograficzność” analizowanej części Polski;
- zestaw rycin w pracy wskazany jako ryc. 6 powinien mieć numerację 6a, 6b, 6c lub kolejne numery;
- w tab. 13 brakuje trochę wartości procentowych; podobnie w tab. 16;
- w tytule podrozdziału 2.5 brakuje dookreślenia zakresu analizy przestrzeni miejskich. Nie były w nim badane wielowymiarowo;
- w przypadku Międzyzdrojów trochę zabrakło mi w podziale przestrzenno-funkcjonalnym silniejszej ekspozycji miejscowego „city” opartego na zabudowie wysokiej a zlokalizowanego w północno-wschodniej części miasta (rejon plaży A).

Niewątpliwie dużym osiągnięciem mgr. Tomasza Bodnara jest rozdział 3., który oparty jest na badaniach własnych Autora rozprawy. W kolejnych części rozdziału Autor przybliży specyfikę badań opartych na mapach mentalnych dla analizowanych miast. Zamysł ten realizuje odnosząc się do poszczególnych miejscowości, ale także dokonując porównań wybranych elementów. Ten fragment pracy oceniam bardzo wysoko. Niemniej mam także

kilka refleksji, które w przypadku ewentualnej późniejszej publikacji rozprawy powinny być wzięte pod uwagę:

- wskazano tu na wiele kwestii metodologicznych, które jednak powinny być ujęte wcześniej – we *Wstępie* (wspominałem już o tym);

- nie jestem przekonany do tego, aby tak szczegółowo przytaczać definicje metod badawczych. Jeśli już to właśnie na początku pracy;

- na s. 167 pojawia się zacytowane wtrącenie, które raczej pasuje do części wnioskowej rozprawy;

- tekst od s. 203 powinien być dodatkowym podrozdziałem;

- trochę niejasny jest dla mnie podział zaproponowany na s. 216,

Zdecydowanie autorski charakter ma także rozdział 4, w którym Doktorant koncentruje się na zagadnieniu „nibymapy” jako efektu jego pracy, dla którego widzi praktyczne zastosowanie w działalności samorządów lokalnych. W tym rozdziale Autor rozprawy prezentuje wybrane „nibymapy” jako załączniki oraz omawia osiągnięte wyniki badań w tym zakresie, omawiając je w odniesieniu do poszczególnych miast. Rozdział ten ma charakter przede wszystkim opisowy i w części syntetyzujący. Zgadzam się z Autorem rozprawy, że „nibymapy” nie tylko mogą, ale także powinny mieć większą uwagę w jednostkach samorządowych odpowiedzialnych za rozwój i promocję małych miast.

Kolejną częścią rozprawy jest rozdział zatytułowany: „*Uwagi końcowe*”. W rozdziale tym Autor omawia wyniki swoich badań, przeplatając je (w moim przekonaniu niepotrzebnymi) refleksjami i zdarzającymi się fragmentami, które lepiej pasowałyby do *Wstępu*. W rozdziale tym mgr Tomasz Bodnar dokonuje ogólnie: streszczenia podjętych w pracy działań, podsumowania ich i zwraca uwagę na pewne słabości badań nad mapami mentalnymi. Mają one głównie charakter metodologiczny. Jakkolwiek zawarte są w tym rozdziale elementy, które powinny sumować każde badanie naukowe, to brakuję mi tu jednak ujęcia tradycyjnego: podsumowanie i wnioski. Ciągły tryb narracyjny w tytułowej formule uwag uważam za mniej czytelny.

Rozprawa doktorska mgr Tomasza Bodnara składa się z dwóch tomów. Jak już wcześniej wspomniano, drugi tom stanowią *Załączniki* bezpośrednio odwołujące się do różnych etapów badań Doktoranta. Wartość tego tomu widzę w odniesieniu do dwóch kwestii. Po pierwsze dokumentuje zaangażowanie, w często bardzo żmudne badania oparte na analizie faktów

jednostkowych. Po drugie stanowić on może dla Autora, ale też dla innych badaczy interesujący materiał do analiz dynamicznych i porównawczych.

W tomie tym zamieszczone są tysiące danych w macierzach, ale także przydatne tabele odwołujące się do wybranych etapów postępowania badawczego. Mankamentem całego II tomu rozprawy są jednak kwestie organizacji zawartości:

- tom nie posiada strony tytułowej,
- zawarte w nim załączniki nie mają ciągłości numeracji (niektóre nie są w ogóle ponumerowane) oraz brakuje ich spisu,
- zastosowana w tabelach macierzowych czcionka bardzo utrudnia odczytywanie informacji zawartych w poszczególnych polach.

Podsumowanie

Rozprawa doktorska mgr Tomasza Bodnara jest efektem wnikliwych i zaangażowanych badań poświęconych problematyce, która w geografii polskiej nie jest podejmowana często – szczególnie w tak dużym zakresie. To wielki atut tego badania i prezentowanych wyników badań. Niezwykle istotne, także z praktycznego punktu widzenia jest spojrzenie na te badania od strony funkcjonalnego bytu małych miast nadmorskich w Polsce. Badania mieszkańców miast turystycznych, dla których ta część działalności stanowi podstawę ekonomiczną, w konfrontacji z wyobrażeniami o mieście, które powinno służyć także im samym są niezwykle inspirujące. Uwagę zwraca również duże odczytanie Doktoranta i rozumienie przez niego poruszanych zagadnień, tła teoretycznego oraz umiejętność w wykorzystywaniu metod i narzędzi geografii społeczno-ekonomicznej. Docenić należy także rozmach badań, który w założeniach miał być jeszcze większy (ograniczenia wyniknęły z pandemii oraz braku danych z części miast).

W pracy znalazłem także uchybienia, o których wspominam na wcześniejszych stronach. Wiążą się one głównie z kwestiami organizacji tekstu, zbyt rozwlekłą narracją – szczególnie w rozdziale 1, a także drobnymi omyłkami pisarskimi. Nie odnalazłem – co istotne – żadnych istotnych nieprawidłowości merytorycznych. Niektóre kwestie mogą być co najwyżej dyskusyjne w granicach dobrej debaty akademickiej.

Konkluzja

Mając na uwadze całokształt rozprawy – jej zdecydowanie przeważające zalety, ale także i pojawiające się niedoskonałości - stwierdzam, że mgr Tomasz Bodnar spełnia wymagania stawiane osobom kandydującym do nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, określonych w art. 187 ust. 1-2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.).

Wnoszę niniejszym do Wysokiej Rady Dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna w Uniwersytecie Szczecińskim o dopuszczenie mgr. Tomasza Bodnara do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Dr hab. Robert Krzysztofik, prof. UŚ